

Нечипорук Л. В.
*доктор економічних наук, професор,
кафедра економічної теорії
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна;
e-mail: ludmila-n@i.ua; ORCID ID: 0000-0002-0876-8861*

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ В КОНТЕКСТІ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ

Анотація. Визначено, що глобалізація економіки в цілому і фінансова глобалізація зокрема поставили питання фінансової інклюзії суспільства, які аналізують як на локальному рівні, так і на світовому рівні. Запропоновано визначати показниками фінансової інклюзії в контексті страхових послуг: 1) проникнення страхування (обсяг валових страхових премій до ВВП); 2) рівень щільності страхування (обсяг валових страхових премій на одну особу). Засвідчено, що означені показники фінансової інклюзії в контексті страхових послуг в Україні значно менші за норму і перебувають у межах небезпечної зони для фінансової безпеки держави. Зазначено, що така ситуація безпосередньо залежить: від 1) інституціональної структури страхового ринку (механізмів координації та стимулювання), на яку останнім часом здійснює вплив формування мережевої економіки (слід урахувати, що якщо розвинуті ринки характеризуються максимальним задоволенням потреб страхувальників, то в Україні спостерігаються тенденції до зміни попиту на масові страхові продукти, трансформації їхніх традиційних форм і видів); 2) макроекономічної ситуації (інститути краще імплантуються в умовах стабільного і збалансованого зростання).

Установлено, що перспективи розвитку фінансової інклюзії в контексті страхових послуг визначаються ефективністю державної регуляторної політики, функціональністю нормативно-правових актів, спрямованих на створення дієвого механізму державного регулювання і нагляду, зниженням витрат діяльності, спричинених надлишковим і неефективним державним регулюванням, забезпеченням конкуренції на ринку, запобіганню діяльності недобросовісних компаній, координованістю із сучасними процесами реформування та дерегуляції економіки України.

Серед напрямів стимулювального впливу держави на фінансову інклюзію в контексті страхових послуг виокремлено: дерегуляцію та підвищення ефективності державного нагляду; захист інтересів споживачів страхових послуг і відновлення довіри до страховиків шляхом дій щодо врегулювання питання проблемної заборгованості та проведення роботи з позбавлення ринку від неплатоспроможних страхових організацій; удосконалення тарифної політики з орієнтацією на перехід до вільного ціноутворення, створення організаційно-нормативних передумов до запровадження системи «прямого врегулювання» та «електронного поліса» (хоча б за певними страховими послугами); визначення пріоритетів регуляторного впливу на розвиток страхового ринку.

Ключові слова: фінансова інклюзія, показники фінансової інклюзії, страхування, страховий ринок, страхові послуги.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; бібл.: 11.

Nechyporuk L. V.
Doctor of Economics, Professor,
Department of Economic Theory
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine;
e-mail: ludmila-n@i.ua; ORCID ID: 0000-0002-0876-8861

FINANCIAL INCLUSION IN THE CONTEXT OF INSURANCE SERVICES

Abstract. It has been determined that the globalization of the economy as a whole and financial globalization, in particular, raised the question of financial inclusion of society, which are analyzed both at the local level and at the world level. It is suggested to determine the indicators of financial inclusion in the context of insurance services: 1) the penetration of insurance (the amount of gross insurance premiums to GDP); 2) the level of insurance coverage (gross insurance premiums per person). It is certified that the indicated indicators of financial inclusion in the context of insurance services in Ukraine are much lower than the norm and are within the danger zone for the financial security of the state. It is noted that this situation directly depends on: 1) the institutional structure of the insurance market (coordination mechanisms and incentives), which has recently been influenced by the formation of the network economy (it should be borne in mind that if developed markets are characterized by maximum satisfaction of the needs of policyholders, then there are tendencies in Ukraine to change the demand for mass insurance products, transformation of their traditional forms and species); 2) macroeconomic situation (institutions are better implanted in a stable and balanced growth).

It has been established that the prospects of financial inclusive development in the context of insurance services are determined by the effectiveness of the state regulatory policy, the functionality of regulatory acts aimed at creating an effective mechanism for state regulation and supervision, reducing the costs of activities caused by excessive and ineffective state regulation, ensuring competition in the market, preventing the activities of unscrupulous companies, coordination with modern processes of reforming and deregulation of the Ukrainian economy.

Among the directions of stimulating state influence on financial inclusion in the context of insurance services, the following are singled out: deregulation and increase of efficiency of state supervision; protection of the interests of consumers of insurance services and restoration of trust to insurers through actions on settling the problem of arrears and carrying out work on deprivation of the market from insolvent insurance organizations; improvement of tariff policy aimed at transition to free pricing, creation of organizational and regulatory prerequisites for the introduction of a system of "direct settlement" and "electronic policy" (at least for certain insurance services); determination of priorities of regulatory influence on the development of the insurance market.

Keywords: financial inclusion, indicators of financial inclusion, insurance, insurance market, insurance services.

JEL Classification: G22

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 0; bibl.: 11.

Нечипорук Л. В.
доктор экономических наук, профессор,
кафедра экономической теории
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого,
Харьков, Украина;
e-mail: ludmila-n@i.ua; ORCID ID: 0000-0002-0876-8861

ФИНАНСОВАЯ ИНКЛЮЗИЯ В КОНТЕКСТЕ СТРАХОВЫХ УСЛУГ

Аннотация. Предложено определять показателями финансовой инклюзии в контексте страховых услуг: 1) проникновение страхования (объем валовых страховых премий к ВВП); 2) уровень плотности страхования (объем валовых страховых премий на душу населения). Установлено, что указанные показатели в Украине значительно меньше нормы и находятся в

пределах опасной зоны. Доказано, что такая ситуация непосредственно обусловлена: институциональной структурой (механизмами координации и стимулирования), на которую в последнее время влияет на формирование сетевой экономики, и макроэкономической ситуацией. Следует учитывать, что если развитые рынки характеризуются максимальным удовлетворением потребностей страхователей, то в Украине наблюдаются тенденции к изменению спроса на массовые страховые продукты, трансформации их традиционных форм и видов.

Ключевые слова: финансовая инклюзия, показатели финансовой инклюзии, страхование, страховой рынок, страховые услуги.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; библи.: 11.

Вступ. Глобалізація економіки в цілому та фінансова глобалізація зокрема поставили питання фінансової інклюзії суспільства, які аналізуються як на локальному рівні, так і на світовому рівні. Одним із загальноприйнятих показників фінансової інклюзії є наявність у дорослого населення банківського рахунку. За даними Світового банку, на сучасному етапі 100 % рівня фінансової інклюзивності населення вже досягли певні країни, серед яких: Данія, Швеція, Норвегія, Нідерланди й Австралія. В Україні відповідно до висновків Голови НБУ цей показник 2017 року становив 63 %, що на загальносвітовому рівні є середнім значенням, бо понад 138 млн мешканців Європи й досі не мають банківського рахунку [1].

Учасники першого форуму з фінансової інклюзії в Україні, організаторами якого стали НБУ та MasterCard, визнали, що формування фінансово включеного суспільства потребує: доступності фінансових послуг, фінансової грамотності суб'єктів господарювання та їх готовності до реалізації нового досвіду, відповідного рівня захисту прав споживачів, що безпосередньо впливає на довіру до фінансових інститутів. Слід зазначити, що світова фінансова криза продемонструвала неоднорідність розвитку фінансової системи, що привернуло додаткову увагу до необхідності як диверсифікації останньої, так і її інклюзивності з метою формування стійкості до катаклізмів.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Певні аспекти фінансової інклюзії розглядаються в роботах Д. Пірса (Pearce, D.) [2], ДеКокера Л. (De Koker, L.), Йенчш, Н (Jentzsch, N.) [3], Анзоатеґі, Д., Демиргүз-Кунт, А., (Anzoategui, D.), (Demirgüç-Kunt A.), Мартнез Перна, М. С. (Martinez Pería, M.S.) [4], Аггарвал С. (Aggarwal, S), Клаппер Л. (Klapper, L.) [5], Гані, З.А. (Ghani, Z. A.) [6], Гокарн, С. (Gokarn, S.) [7] та ін. Узагальнення досліджень було висвітлено на першому форумі з фінансової інклюзії в Україні. Запропоновано розглядати фінансову інклюзію як рівний доступ та використання фінансових продуктів та послуг, які: прийнятні за ціною; відповідають потребам домогосподарств та підприємств; доступні для всіх сегментів суспільства незалежно від доходу та місця проживання; надаються представниками фінансового сектору відповідально та екологічно для усіх учасників процесу [8].

Важливе місце в системі фінансових послуг займають страхові послуги, тому формування фінансово включеного суспільства потребує відповідного рівня їх споживання. Метою статті є дослідження стану фінансової інклюзії в контексті страхових послуг в Україні.

Результати дослідження. Поміж показників фінансової інклюзії в контексті страхових послуг в Україні пропонується розглядати наступні: 1) проникнення страхування (обсяг валових страхових премій до ВВП); 2) рівень щільності страхування (обсяг валових страхових премій на одну особу).

Показник проникнення страхування дозволяє оцінити вагу страхування в соціально-економічному розвитку країни (рис. 1). Слід зауважити, що незважаючи на позитивні зрушення в розвитку страхового ринку України, його частка залишається значно менше норми (в контексті фінансової безпеки держави порогові значення: 8-12), що безумовно відбивається як на інтернаціоналізації і географічному перерозподілі ризиків, так і на інтернаціоналізації фінансових операцій страховиків.

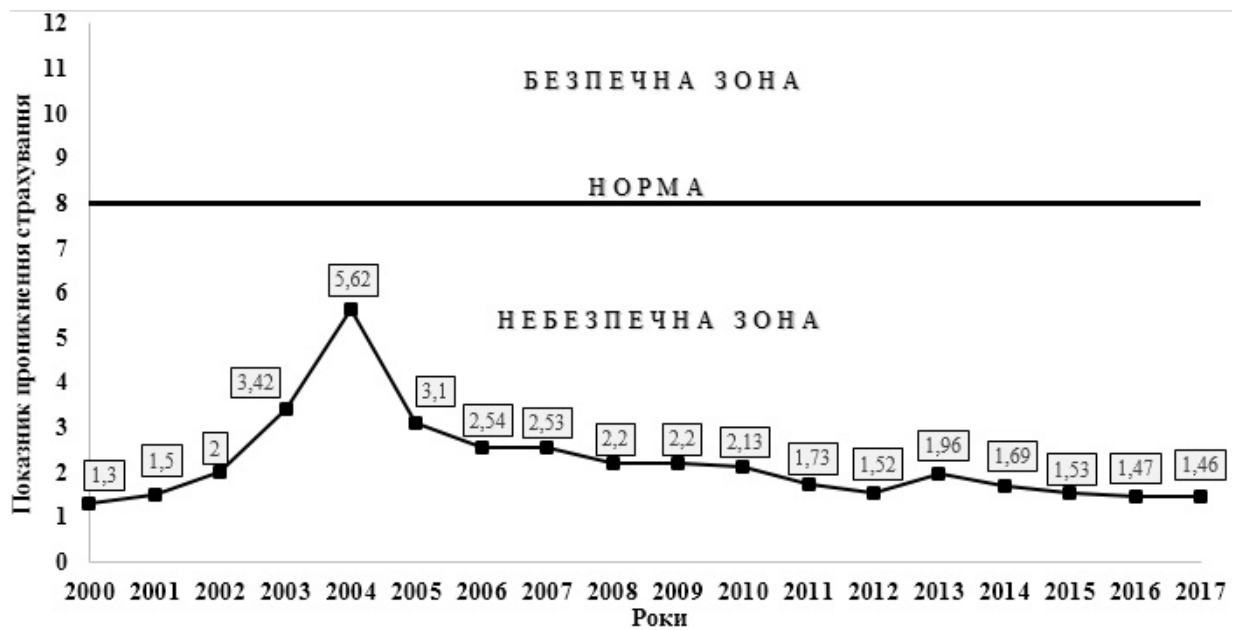

Рис. 1. Динаміка показнику проникнення страхування в Україні
 Джерело: складено автором за даними [9].

Показник щільності страхування, що характеризує рівень споживання страхових послуг, також в Україні значно відстає від мінімальних нормативів (140 дол. на одну особу), що свідчить про низький рівень споживання страхових послуг у країні.

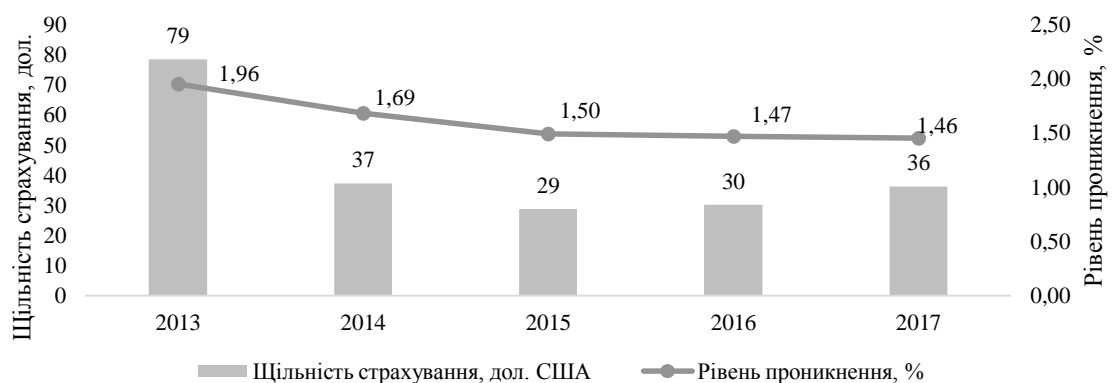

Рис. 2. Динаміка показників проникнення та щільності страхового ринку України
 Джерело: складено автором за даними [9].

Отже, означені показники фінансової інклюзії в контексті страхових послуг в Україні значно менші за норму і знаходяться в межах небезпечної зони. Зауважимо, що така ситуація безпосередньо залежить від: 1) інституціональної структури (механізмів координації та стимулювання), на яку останнім часом здійснює вплив формування мережевої економіки. Слід враховувати, що якщо розвинуті ринки характеризуються максимальним задоволенням потреб страхувальників, то в Україні спостерігаються тенденції до зміни попиту на масові страхові продукти, трансформації їх традиційних форм і видів; 2) макроекономічної ситуації (інститути краще імплантуються в умовах стабільного і збалансованого зростання). Суттєву загрозу економічному розвитку несуть дисфункції, які виникають в наслідок неточної трансплантації (за об'єктом чи технологією). Щодо реалізації головної функції страхового ринку, яка полягає в акумуляції і розподілі страхового фонду з метою забезпечення страхового захисту суспільства, показником якої є рівень виплат, то вона в повному обсязі не реалізується, що й визначає його дисфункціональність. Позитивну роль щодо розвитку ринку

страхових послуг України може відіграти поширення інноваційності бізнес-процесів, які за умов глобалізації ринку страхових послуг частіше за все імпортуються з-за кордону та набувають поширення через діяльність транснаціональних страховиків.

Неприпустимо малою залишається частка довгострокового страхування і це при тому, що демографічна ситуація в Україні характеризується збільшенням питомої ваги населення старших вікових груп. Можливо ситуація зміниться через перехід на накопичувальну систему в пенсійному забезпеченні, що включає самостійне формування громадянами свого пенсійного фонду, що вимагає залучення страхових компаній у систему пенсійного забезпечення шляхом розвитку колективного й індивідуального добровільного пенсійного страхування. Процес створення стимулів до розвитку довгострокового страхування життя (включаючи пенсійне страхування) має бути підтриманий також формуванням системи гарантій страхувальникам і застрахованим громадянам щодо одержання накопичених ними сум за укладеними договорами страхування.

Зауважимо, що зростанню зацікавленості в програмах страхування життя в Україні можуть посприяти певні зміни в оподаткуванні. Зокрема, у законодавстві зазначено, що податкова знижка – це документально підтверджена сума (вартість) витрат платника податку – резидента у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) у резидентів – фізичних або юридичних осіб протягом звітного року, на яку дозволяється зменшення його загального річного оподаткованого доходу, одержаного за наслідками такого звітного року у вигляді заробітної плати (ст. 14.1.170 Податкового Кодексу України).

Податковим кодексом України передбачено податкові знижки для фізичної особи, що здійснили витрати на довгострокове страхування життя, якщо вона: є резидентом України; отримує офіційно нараховану заробітну плату (ст. 166.4.2. Податкового Кодексу України); має Договір довгострокового страхування життя та його витрати, підтверджені відповідними платіжними та розрахунковими документами (ст. 166.2.1. Податкового Кодексу України) та відповідно до ст. 166.3.5 Податкового кодексу України. При цьому податкова знижка не може перевищувати суми місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленого на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та округленої до найближчих 10 грн (пункт 169.4.1 ст. 169 Податкового Кодексу України). Якщо за договором страхування застрахованим є сам страхувальник, він може отримати повну суму можливої податкової знижки. Якщо ж страхувальник бажає застрахувати членів сім'ї першого ступеню споріднення (чоловік/дружина, діти в т.ч. усиновлені, батьки) – розмір податкової знижки не може перевищувати 50% від можливої податкової знижки на кожного з таких членів сім'ї [10].

Зрозуміло, що громадянам, що бажатимуть зменшити оподатковуваний дохід на суму податкової знижки, доведеться збирати документи, що підтверджують такі витрати, вести відповідний облік доходів і витрат та подавати декларацію про доходи до податкового органу.

Зауважимо, що незважаючи на поступовий розвиток страхових відносин, на посилення вимог держави до діяльності страховиків і на сприяння створенню ефективних ринкових інститутів, серед яких і об'єднання страховиків (ЛСОУ, МТСБУ, ЯСП та ін.), має місце дисфункціональність страховиків, яку можна довести, проаналізувавши динаміку такого показника, як рівень виплат, що залишається порівняно низьким.

На стан фінансової інклюзії в контексті страхових послуг впливає й рівень розвитку та впровадження технологій, серед яких ІТ-системи та інформатизація бізнес-процесів на страховому ринку, які забезпечують інноваційність страхової діяльності, що налаштовує на досягнення таких результатів як: автоматизація діяльності та оптимізація управління бізнес-процесами та документообігом; поява нових страхових продуктів, що стає можливим через: перспективи проектування та тестування нових продуктів; перспективи інтеграції з другими компонентами (калькуляторами, модулями перестраховування); розробка продуктів на основі заздалегідь підготовлених сегментів; опрацювання цінової політики та моніторинг прибутковості продуктів щодо каналів розповсюдження, а також забезпечення прямого

доступу клієнтів до даних по полісах та збитках (Call-центр, Інтернет, WAP, СМС), що впливає на ефективність продажів та сприяє оптимізації комісійної винагороди; автоматизація процесів андеррайтингу з забезпеченням функцій: збору даних про об'єкт страхування з різних джерел, безперервний андеррайтинг з урахуванням всіх користувачів (агентів, брокерів, андеррайтерів, перестраховиків) [11].

Перспективи розвитку фінансової інклюзії в контексті страхових послуг визначаються її ефективністю державної регуляторної політики, функціональністю нормативно-правових актів, спрямованих на створення дієвого механізму державного регулювання та нагляду, зниженням витрат діяльності, спричинених надлишковим та неефективним державним регулюванням, забезпеченням конкуренції на ринку, запобіганням діяльності недобросовісних компаній, координованістю із сучасними процесами реформування та дерегуляції економіки України.

Серед напрямів стимулюючого впливу держави на фінансову інклюзію в контексті страхових послуг, на наш погляд, можна виокремити: 1) дерегуляцію та підвищення ефективності державного нагляду, що передбачає, насамперед: а) скасування неефективних норм, оптимізацію ліцензійних умов та процесів отримання необхідних дозволів, усунення бюрократичних перешкод, що виникають під час започаткування та здійснення діяльності з надання страхових послуг, що має відбуватися шляхом запровадження принципів та цілей державного регулювання та нагляду відповідно до міжнародних стандартів IAIS; б) забезпечення впровадження системи пруденційного нагляду та перехід на систему нагляду на основі оцінки ризиків шляхом здійснення оцінки, вимірювання та обмеження ризиків ліквідності страховиків з урахуванням їх ролі та частки на ринку, посилення вимог щодо розкриття ними інформації та підвищення відповідальності страховиків за порушення правил їх діяльності; 2) захист інтересів споживачів страхових послуг та відновлення довіри до страховиків шляхом дій щодо врегулювання питання проблемної заборгованості та проведення роботи з позбавлення ринку від неплатоспроможних страхових організацій; удосконалення тарифної політики з орієнтацією на перехід до вільного ціноутворення, створення організаційно-нормативних передумов до запровадження системи «прямого врегулювання» та «електронного поліса» (хоча б за певними страховими послугами); 3) визначення пріоритетів регуляторного впливу на розвиток страхового ринку, головними серед яких, на наш погляд, є: сприяння імплементації норм і практик ЄС у сфері страхування життя, обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, сільськогосподарського страхування, страхування нерухомості юридичними та фізичними особами від природних катастроф та техногенних аварій.

Висновки. Узагальнюючи зазначимо, що пропонуємо визначати показниками фінансової інклюзії в контексті страхових послуг: проникнення страхування та рівень щільності страхування. В Україні ці показники значно нижчі за норму і перебувають в межах небезпечної зони щодо фінансової безпеки держави.

В цілому, фінансова інклюзія в контексті страхових послуг в Україні потребує подальшого удосконалення нормативно-правового регулювання страхового ринку в напрямку відповідності чинного законодавства вимогам європейських стандартів; капіталізації вітчизняних страховиків з метою страхування як великих ризиків в енергетичній, екологічній та фінансовій сферах, так і поширення сільськогосподарського та медичного страхування, страхування життя; зростання рівня виплат з врахуванням світових стандартів.

Література

1. У Києві відбувся перший форум з фінансової інклюзії Finclusion UA, [Електронний доступ]. — Режим доступу : <https://finclusion.bank.gov.ua>.
2. Pearce D. Analysis and roadmap recommendations / D. Pearce. — Financial inclusion in the Middle East and North Africa, 2011.
3. De Koker L. Financial Inclusion and Financial Integrity: Aligned Incentives? / L. De Koker, N. Jentzsch // The Shadow Economy, Tax Evasion, and Money Laundering : Proceedings of the Germany, 2011 Shadow Conference. — Münster : University of Münster, Germany, 2011.
4. Anzoategui D. Remittances and Financial Inclusion: Evidence from El Salvador / D. Anzoategui, A. Demirgüç-Kunt, M. S. Martínez Pería // Policy Research Working Paper 5839 / World Bank. — Washington : DC, 2011.

5. Aggarwal S. Designing Government Policies to Expand Financial Inclusion: Evidence from around the World / S. Aggarwal, L. Klapper // Unpublished working paper / World Bank. — Washington : DC, 2012.
6. Ghani Z. A. Scaling up financial inclusion through branchless banking, Remarks at the Microfinance Policymakers Forum «Scaling up Financial Inclusion through Branchless Banking» / Z. A. Ghani. — Kuala Lumpur : BIS Review 162, 2009.
7. Gokarn S. Financial inclusion – a consumer centric view / S. Gokarn ; VIth Narayanan Memorial Lecture. — Kumbakonam, 2011. — 21 March.
8. Степанюк Е. От лозунгов к делу. Зачем нужна финансовая инклюзия [Электронный ресурс] / Е. Степанюк. — Режим доступа : <http://finance.liga.net/ekonomika/opinion/ot-lozungov-k-delu-zachem-nujna-finansovaya-inklyuziya>.
9. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс] / Нацкомфінпослуг. — Режим доступу: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html>.
10. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20120612>.
11. Янчевски М. Использование современных ИТ-решений в деятельности страховых агентов и посредников [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://forinsurer.com/public/09/10/19/3951>.

Стаття рекомендована до друку 03.09.2018

© Нечипорук Л. В.

References

1. *U Kyievi vidbuvsya pershyy forum z finansovoyi inklyuziyi Finclusion UA [Kyiv hosted the first forum on financial inclusion Finclusion UA].* (2018). Retrieved from <https://finclusion.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Pearce D. (2011). Analysis and roadmap recommendations. Financial inclusion in the Middle East and North Africa.
3. De Koker, L., & Jentzsch, N. (2011). Financial Inclusion and Financial Integrity: Aligned Incentives? Shadow 2011: The Shadow Economy, Tax Evasion, and Money Laundering: Proceedings of the 2011 Shadow Conference, University of Münster, Münster, Germany.
4. Anzoategui, D., Demirgüç-Kunt, A., & Martinez Pería, M. S. (2011). Remittances and Financial Inclusion: Evidence from El Salvador. Policy Research Working Paper 5839, World Bank, Washington, DC.
5. Aggarwal, S., & Klapper, L. (2012). Designing Government Policies to Expand Financial Inclusion: Evidence from around the World. Unpublished working paper, World Bank, Washington, DC.
6. Ghani, Z. A. (2009). Scaling up financial inclusion through branchless banking, Remarks at the Microfinance Policymakers Forum «Scaling up Financial Inclusion through Branchless Banking», Kuala Lumpur, BIS Review 162.
7. Gokarn, S. (2011). Financial inclusion – a consumer centric view, VIth Narayanan Memorial Lecture, Kumbakonam, 21 March.
8. Stepaniuk, E. (2018). *Ot lozungov k delu. Zachem nuzhna finansovaia ynkluziia [From slogans to action. Why we need financial inclusion].* Retrieved from <http://finance.liga.net/ekonomika/opinion/ot-lozungov-k-delu-zachem-nujna-finansovaya-inklyuziya> [in Russian].
9. The National commission exercising state regulation in the sphere of financial services markets. (2018). *Informatsiia pro stan i rozvytok strakhovoho rynku Ukrainy [Information on the status and development of the insurance market of Ukraine].* Retrieved from <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> [in Ukrainian].
10. The Verkhovna Rada Of Ukraine. (27 May, 2012). *Podatkoviy kodeks Ukrainy. [Tax code of Ukraine].* Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20120612> [in Ukrainian].
11. Janchevski M. (19 October, 2009). Ispol'zovanie sovremennyh IT-reshenij v dejatel'nosti strahovyh agentov i posrednikov [The use of modern it solutions in the activities of insurance agents and brokers]. *Internet-zhurn. pro strahovanie — The Internet Journ. about insurance.* Retrieved from <http://forinsurer.com/public/09/10/19/3951> [in Russian].

The article is recommended for printing 03.09.2018

© Nechiporuk L. V.